

101 ANEKDOTTA
FELSEFE TARİHİNDE
YOLCULUK
NICHOLAS RESCHER

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0030
Felsefe: 005

101 ANEKDOTTA
FELSEFE TARİHİNDE YOLCULUK
NICHOLAS RESCHER

Özgün Adı:
A Journey Through Philosophy
in 101 Anecdotes
Türkçesi
Abdullah Yılmaz

Genel Yayın Yönetmeni
A. Tarık Çelenk

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmén

Tasarım Uygulama ve
Yayın Standartları
Bariş Akkurt, BEK

Kapak Görseli
Dilek Baş Altay

Yayın Danışmanı
Dr. Hasan Aksakal

Kitap Editörü
Gökçe Çiçek Çetin

Sayfa Uygulama
Gelengül Erkara

Son Okuma
Hikmet Akyüz

Tasarım Danışmanlığı
BEK

VakıfBank Kùltür Yayınları
Büyükdere Caddesi No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,
2019
@ University of Pittsburgh Press, 2015

ISBN 987-605-7947-43-7

*Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank
Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 12326

1. Baskı: Mayıs 2019

101 ANEKDOTTA FELSEFE TARİHİNDE YOLCULUK

NICHOLAS RESCHER

TÜRKÇESİ
ABDULLAH YILMAZ

NICHOLAS RESCHER

1928'de Almanya'nın Hagen şehrinde doğan felsefe tarihçisi Nicholas Rescher, New York'taki Queens College'tan mezun olduktan sonra, Princeton Üniversitesi'nde felsefe eğitimi aldı ve üniversite tarihinin en genç yaşta (22 yaşında) felsefe doktorasını tamamlayan mezunu oldu. 1950'li yıllardan günümüze uzanan saygın akademik kariyerine yüz civarında kitap yazarlığı ve derleyiciliği sığdırdı. Kitaplarının yanında dört yüzü aşkın makalenin de yazarı olan Rescher, halihazırda Pittsburgh Üniversitesi Felsefe bölümünde kıdemli profesör olarak çalışmakta ve Bilim Felsefesi Merkezinde eş-başkanlık görevini sürdürmektedir. Nicholas Rescher Amerikan Sanatlar ve Bilimler Akademisi, Kanada Kraliyet Akademisi ve Academia Europaea gibi akademilerin onur üyesi ve pek çok uluslararası ödülün sahibidir. Rescher 2000'li yıllara kadar Amerikan Felsefe Derneği Doğu Yakası başkanlığı, Amerikan Metafizik Çalışmaları Derneği başkanlığı, Kuzey Amerika Leibniz Topluluğu başkanlığı, Amerikan Katolik Felsefeciler Birliği başkanlığı gibi çeşitli görevlerde de bulunmuştur. Yazar aynı zamanda 1960'lı yıllardan beri yayın hayatını sürdüren *American Philosophical Quarterly*, *History of Philosophy Quarterly* ve *Public Affairs Quarterly* gibi önemli felsefe dergilerinin kurucu editörüdür.

ABDULLAH YILMAZ

Giresun'da doğan Abdullah Yılmaz, ilk ve orta öğrenimini Zonguldak'ta tamamlamış, ardından Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde okumuştur. 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren yayıncılık dünyasında editör, çevirmen ve yayın yönetmeni olarak çalışıp Türkçeye birçok eser kazandıran Abdullah Yılmaz'ın çevirilerinden birkaçı şunlardır: Michael Hardt ve Antonio Negri'den *İmparatorluk* (Ayrıntı Yayınları) ve *Duyuru* (Ayrıntı Yayınları), Zygmunt Bauman'dan *Sosyolojik Düşünmek* (Ayrıntı Yayınları) ve *Küreselleşme* (Ayrıntı Yayınları), Richard Sennett'tan *Kamusal İnsanın Çöküşü* (Ayrıntı Yayınları, Serpil Durak ile beraber), Murray Bookchin'den *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (Ayrıntı Yayınları), Tarık Ali'den *Fundamentalizmler Çatışması* (Everest Yayınları), Noam Chomsky'den *Medya Gerçeği* (Everest Yayınları), Bernard Lewis'ten *İslam'ın Krizi* (Literatür Yayıncılık), Liah Greenfeld'den *Milliyetçilik: Moderniteye Giden Beş Yol* (Alfa Yayınları), Bettany Hughes'dan *İstanbul: Üç Şehrin Hikâyesi* (Alfa Yayınları), Niall Kishtainy'den *Ekonominin Kısa Tarihi* (Alfa Yayınları) ve Adam Kirsch'ten *Küresel Roman* (VakıfBank Kültür Yayınları).

İÇİNDEKİLER

Önsöz	008	14. Platon'un Demiurgosu	062
Tematik Kümeler	010	15. Platon'un Bilgisi	065
Giriş	012	16. Aristoteles'in Deniz Savaşı	070
Birinci Bölüm		17. Aristoteles'in Kesinlik Kuralı	073
Antikçağ'dan MS 500'e	017	18. Aristoteles'in Altın Ortası	079
1. Babil Kulesi	018	19. Pilatus'un Hakikati	085
2. Ezop'un Eşeği	022	20. Arşimet'in Kaldıracı	087
3. Ksenophon'un Hayvan Teologları	027	21. Theseus'un Gemisi	090
4. Pisagor'un Sayıları	030	22. Tertullianus'un Saçmalığı	093
5. Herakleitos'un Nehri	032	23. St. Augustinus'un Zamanı	095
6. Anaksimandros'un Dünyası	035	İkinci Bölüm	
7. Zenon'un Yarışları	038	Ortaçağ 500-1500	099
8. Atomcuların Doğası	042	24. İbn Sina'nın Kalası	100
9. Atomcuların Dünyaları	045	25. Buridan'in Eşeği	102
10. Sokrates'in Hayal Kırıklığı	048	26. Ömer Hayyam'ın Parmağı	106
11. Euplides'in Paradoksu ve Epimenides'in Yalanı	052	27. Kral Alfonso'nun Böbürlenmesi	109
12. Platon'un <i>Devlet</i> 'i	055	28. Skolastiklerin Her Şeye Kadir Kafa Karışıklığı	113
13. Platon ve Gyges'in Yüzüğü	058	29. Thomas Aquinas'ın Kanıtları	116

30. İbn Rüşd'ün Hakikati	47. Aldrich'in Kutu Paradoksları	65. William James'in Özgürlüğü	Beşinci Bölüm
119	184	237	İçinde Yaşadığımız Çağ
31. Machiavelli'nin <i>Prens'i</i>	48. Mandeville'in Arıları	66. William James'in Sincabı	1900'lerden Şimdiki Zamana
124	187	239	305
Üçüncü Bölüm	49. Hume'un Benlik Arayışı	67. Kropotkin'in Ortaklaşmacıları	85. Bilimkurgu Psikolojisi
Erken Modernlik	190	243	306
1500-1800	50. Hume'un Koyu Mavis	68. Nietzsche'nin Yeniden	86. Ayer'in Saçması
128	193	Değerlendirmesi	309
32. Valladolid Tartışması	51. Kant'ın Kendinde Şeyleri	69. Nietzsche'nin Uzun Vadesi	87. Popper'in Yanlılığı
129	196	249	312
33. More'un <i>Ütopya'sı</i>	52. Kant'ın Çırağı	70. Lasswitz'in Kütüphanesi	88. Boulding'in Tehdidi
132	199	254	315
34. Doktor Faustus'un Pazarlığı	53. Kant'ın Barışçıl Vizyonu	71. Frege'nin Sabah Yıldızı	89. Austin'in Fiilleri
135	202	257	318
35. Hobbes'un <i>Leviathan'ı</i>	54. Kant'ın Yıldızlı Gökyüzü	72. Durkheim'in İntiharları	90. Austin'in Mazeretleri
139	205	260	321
36. Descartes'in Aldatıcısı	55. Kant'ın Yeniden Yönlendirmesi	73. Maymun Pençesi	91. Turing Testi
144	207	265	324
37. Descartes'in <i>Ergo'su</i>	56. Condorcet'nin Paradoksu	74. Wells'in Yeni İnsanları	92. Urmson'un Elmaları
148	210	268	327
38. Descartes'in Sağlam Temeli	57. Hegel'in Gerçekliği	75. Borel'in Maymunları	93. Simon'in Yetinmeciliği
152	213	271	331
39. Calderon'un Rüyası	58. Schopenhauer'in Sıkıntısı	76. Russell'in Fransa Kralı	94. Mahkûmun Açmazı
155	215	274	334
40. Pascal'in Bahsi	Dördüncü Bölüm	77. Russell'in Tavuğu	95. Felaket Tramvayı
160	Yakın Geçmiş 1800-1900	279	338
41. Spinoza'nın Solucanı ve	218	78. Angell'in Yanılsaması	96. Putnam'ın İkiz Dünyaları
Leibniz'in Sıçraması	59. J. S. Mill'in Aydınlanma Anı	281	341
164	219	79. Richardson'ın Sahil Şeridi	97. Dr. Psiko'nun Reçetesi
42. Huygens'in Gezegenlileri	60. Darwin'in Maymunu	284	344
168	222	80. Duchamp'ın Pisuarı	98. Gezgin Yüklemler
43. Locke'un Kilitli Odası	61. Saxe'in Kafa Karıştırıcı Fili	287	348
171	225	81. Wittgenstein'in Süngüsü	99. Searle'ün Çin Odası
44. Leibniz'in Metinsel Sınırı	62. Herbert Spencer'in Sabırsızlığı	290	351
174	229	82. Collingwood'un Varsayımları	100. Çan Eğrisinin Yamukluğu
45. Leibniz'in Yeldeğirmeni	63. Lord Kelvin'in Güneşi	294	354
177	232	83. Collingwood'un Tarih Kapanı	101. Derrida'nın Yıkımı
46. Leibniz'in Mitsel Tanrıçası	64. Leydi mi Yoksa Kaplan mı?	298	357
181	235	84. Teilhard'ın Omegası	Özel İsimler Dizini
		302	360

ÖNSÖZ

Felsefe, gelenek olarak, insan doğamıza ve dünyadaki şeylerin düzeni içindeki yerimize ilişkin “büyük sorular”la ilgilenen bir soruşturma alanıdır.

Elinizdeki bu felsefi anekdotlar kitabı, felsefenin kendisiyle ilgilenen ya da ilgilenebilecek insanlar için olduğu kadar, bulmacalara ve paradokslara kafa yormaktan hoşlanan insanlar için de yazılmıştır. Felsefede, küçük ölçekli sorunlar sıklıkla öğretici bir biçimde, büyük meselelerle bağlantılıdır. Bu kitaba anlayış bakımından en yakın duran kitaplar, felsefi yanı olan bulmacalarla ve paradokslarla ilgili olanlardır. Ne var ki, bu kitabın kendine özgü bir tarihsel yönletiminin oluşu onu böylesi emsal projelerden ayırmaktadır.

Kitaptaki anekdotlardan birine özel ilgi duyan bir okur, internet ortamında, kolaylıkla erişebileceği çok sayıda kaynak bulacaktır. İki mükemmel rehber hemen elinizin altındadır: *The Internet Encyclopedia of Philosophy* ve *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Sorun yeterli enformasyon kaynağının olmaması değil, tersine aşırı miktarda olmasıdır. Bu, belli bir konuda annesinden bilgi yardımı almak isteyen bir çocuğun durumuna benzer. Annesi “Bu konu-

yu babana sorsan iyi olur” deyince, “O kadar fazlasını da istemiyorum” diye yanıtlar çocuk. Okura belli bir rehberlik sunmak amacıyla, her örneğe, her anekdota ilk akla gelen birkaç “Ek Okuma” önerisi eklenmiştir. Yazar, yapıcı önerileri için yayınevının editörleri ile redaktörlerine ve ayrıca taslakları yayıma hazır hale getirmek için büyük bir gayret ve sabırla çalışan Estelle Burris’e müteşekkirdir.

TEMATİK KÜMELER

EPİSTEMOLOJİ

Aldatma ve Aldanma: 11, 36, 39, 97

Gösterme ve Kanıtlama: 7, 8, 38, 57, 63, 87

Tarih ve Tarihsellik: 55, 68, 69

Bilgi ve Belirlenim: 15, 17, 30, 41, 82, 87

Perspektif (Bakış Açısı): 3, 9, 66, 83

Açıklama İlkeleri: 5, 6, 8, 10, 22, 23, 27, 45, 51, 57, 63

Kuşkuculuk: 22, 36

Öznellik-Nesnellik: 3, 24, 39, 41, 51, 61, 77, 96

Doğru/Hakikat: 11, 16, 19, 30, 38, 61, 87

ETİK VE FELSEFİ ANTROPOLOJİ

Güzellik: 14, 34, 54, 81

Tercih ve Değerlendirme: 25, 65, 92, 93, 94

Karar ve Eylem: 2, 3, 24, 80, 93, 94, 87

Evrim: 60, 75, 82

Özgür İrade: 10, 43, 46, 65

İnsan Doğası: 42, 43, 54, 58, 59, 60, 64, 65, 74, 85, 88

Ahlak ve Etik: 13, 18, 32, 34, 52, 59, 70, 83, 89, 95

Rasyonellik/Akılcılık: 2, 61, 77, 91, 93, 97

Güven: 52, 94, 97

Değer ve Değer Bıçme: 68, 73, 92

MANTIK VE DİL

İletişim: 1, 11, 19, 44, 91, 99, 101

Anlam: 21, 44, 47, 71, 76, 79, 96, 98, 101

Ölçme ve Miktar: 4, 18, 74, 80

Olanaklılık ve Düşünülebilirlik: 3, 44, 50, 62

META-FELSEFE

Felsefenin Kendisi: 37, 38, 55, 57, 61, 62, 81, 83, 86, 89, 101

Bilimkurgu: 9, 42, 85, 88

METAFİZİK

Varoluş ve Varolmayış: 16, 39

Zihin ve Madde: 10, 24, 36, 45

Zaman ve Geçicilik: 4, 5, 21, 23, 26, 28, 29, 64, 75

FELSEFE VE DİN

Tanrı ve Teoloji: 3, 14, 28, 29, 40, 46, 82, 84

Akıllı Tasarım: 14, 46, 54

TOPLUM VE POLİTİKA

İnsan Doğası ve Kişilik: 24, 32, 34, 37, 49, 54, 58, 59, 60, 64, 74, 85

Adalet: 2, 12, 67

Politik ve Kamusal İlişkiler: 12, 31, 33, 35, 48, 52, 56, 67, 72, 78, 88, 100

Ütopya: 12, 53, 67, 79

GİRİŞ

Tavuk mu yumurtadan yoksa yumurta mı tavuktan çıkmıştır? Bütün ilkler muğlaktır. Primatlar tarihinde, ilk *Homo sapiens* hangisidir? Ve bir bebek agulamaya başlayınca, çıkardığı seslerden hangisi ilk gerçek sözcük olarak alınır? Felsefe, Yunanca orijiniinde, kelime anlamı olarak “bilgelik sevgisi” anlamına gelir. Ama nasıl insanlar gramere denen bir şey olmadan da gramere uygun konuşmuşsa, felsefe denen bir şey olmadan önce de bilgeliğin sevenleri olmuştur. Daha önceleri bu doğrultuda deneme kabilinden çeşitli atılımlar olsa da, bu disiplin ancak Platon ve Aristoteles’in zamanında olgun diyebileceğimiz bir aşamaya erişmiştir.

Düşünce dünyası gelişip evrildikçe, felsefe üç büyük mesele üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır: Doğanın işleri, insanın işleri ve bu ikisi arasında fiziksel ve bilişsel olarak üretken etkileşimler kurma çabası.

Dolayısıyla bu disiplinin görevi insanlarla, dünyayla ve dünya hakkındaki bilgimizle ilgili “büyük sorularla” uğraşmaktır. Görünüş ve gerçeklik, bilgi ve cehalet ile Tanrı ve doğa, doğruluk ve güzellik, normallik ve adalet gibi büyük fikirlerin uzantıları artık üzerinde düşünülen şeyler haline gelmiştir ve bunu yaparken de şu meselelere ağırlık verilmiştir:

Anlam	<i>Sav ve söylem mekanizmalarının işleme biçimi.</i>
Doğru/Hakikat	<i>İddialarımızın doğruluğunun kanıtlanma biçimi.</i>
Bilgi	<i>Geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında güvenilir enformasyon sağlama biçimi.</i>
Değer	<i>Seçimlerin uygun olup olmadığını değerlendirirken etkili olan amaç, arzu ve olumluluklar.</i>
Eylem	<i>Kararlarımızı uygulamaya geçirirken yapabildiklerimiz.</i>
Etik	<i>Başkalarıyla ve kendimizle olan ilişkimizde bireysel ve kolektif olarak davranışımız ve yapmamız ya da yapmamamız gereken şeyler.</i>

Bu kitap, felsefi bakımdan derinlikli düşünme alışkanlığı olanlar için yazılmış, felsefi bakımdan öğretici anekdotlardan oluşmaktadır. Nasıl ki bir matematiksel ispat, ileriye doğru atılmış bir dizi küçük argümantasyon adımından oluşuyorsa, felsefi bir akıl yürütme ve düşünüm süreci de aynı şekilde, her biri ilkesel olarak kapsam ve ölçek bakımından hakkında bir anekdot anlatarak irdelenmeye imkân verecek kadar küçük olan, ardışık bir düşünceler dizisinden oluşmaktadır. Felsefenin tarihi boyunca filozoflar büyük tespitler yaparken küçük hikâyelere başvurmuştur. Böylesi anekdotlar her zaman ikili bir davetiye çıkarmıştır: Bir yandan, böylesi anekdotlar onlara yönelik bir tutum ser-

gileyen ya da tepki gösteren düşünürlerin düşüncesi ve eseri hakkında daha fazla şey öğrenme fırsatı yaratır. Öte yandan da bu anekdotlar, ortaya atılan meseleler hakkında kişiyi bizzat düşünmeye davet eder.

Felsefe, içinde her soruya verilen yanıtın yeni sorular için malzeme oluşturduğu ve bu yeni soruların açılımının ve anlamının, başlangıç noktalarına bağlı olduğu bir alandır. Aynı şekilde bu, tarihsel bağlama dikkat etmeyi gerektiren bir alandır. Bir meseleyi etkili bir şekilde ele almak, burada herhangi bir alanda olduğundan daha fazla, alanın tarihine dikkat etmeyi gerektirir.

Burada sunulmuş anekdotlar, büyük soruları yeterli bir biçimde ele almanın bazen küçük bileşenleri uygun bir biçimde ele almayı gerektirdiği gerçeğini göstermektedir. Filozoflar büyük meseleler üzerine tartışmalar yürütürken sıklıkla küçük hikâyeler anlatır ya da meselenin ayrıntılarına girerler. Bu ufak girişler genellikle daha büyük tasarımlara ışık tutan temel bir anlayış sağlar ve sıklıkla da kendi başarılarına ilgiyi hak eder. Böylesi anekdotları irdelemek, felsefi ilgi alanının kapsamı ile ufkuna ve filozofların çağlar boyu alanlarındaki meselelere hangi açılardan baktığına ilişkin iyi bir fikir verir. Dahası bir anekdot sıklıkla, aksi halde öğrenilmesi uzun ve zahmetli olacak bir konunun kafalarda canlanmasını ve akılda kalmasını sağlar.

Böylesi kıssalar üzerine düşünmek okurda büyük bir ihtimalle, felsefi soruları sormanın onları yanıtlamaktan daha kolay olduğu izlenimi uyandıracaktır. Konuya bu şekilde yaklaşmak özünde doğru görünür ve şayet “yanıt”tan,

bir sorunun başka herkes için de gayet açık olarak kabul edilebilir bir çözüme kavuşturulması anlaşılıyorsa, bu kesinlikle doğrudur. Zira felsefi meseleler genel olarak, çözümleri ilgili somut unsurları keşfetmeye ve kabul etmeye değil de bu unsurları önem sırasına dizerek bazılarını öncelik vermeye bağlı olan türdendir. Bu noktada farklı insanlar, ilgili konulara ilişkin kendi deneyimlerinin doğasına uygun olarak farklı bir çizgiyi takip edecektir. Özetle söyleyecek olursak, konuyla ilgili düşüncelerin doğasına ilişkin farklı değerlendirmeler bir bakıma her kalıba uygun bir çözümün yolunu tıkayan farklı doğrultulara işaret eder. Ve bu demek değildir ki, kişiler kendi konuları bağlamında rasyonel olarak doğru ve yerinde olan tikel bir yanıt oluşturamazlar. (Buradaki mesele, bir tarafsızın gözünden öznel beğeniler göreliliği değil, aksine nesnel deneyimin rasyonel bağlamsallığıdır.)

Elinizdeki kitapta yer alan anekdotlar, yazarların doğum yılları ya da öncülük ettikleri konular esas alınarak kronolojik olarak verilmiştir. Okurun kısa sürede keşfedeceği üzere, anekdotlar halinde anlatılan konular felsefenin her alanına ilişkindir ve tamamı, bütün alanı kapsayacak bir ağ oluşturmak üzere birbiriyle iç içe geçmiştir. Bu duruma dair örnekler kitabın başında, Tematik Kümeler bölümünde verildiği gibi, her anekdotun sonunda bulunan “İlgili Anekdotlar” da da yer almıştır.

Felsefenin en problemleri yanlarından biri de söylem kaynaklarına ilişkindir. Bu çalışmanın çekirdeğini oluşturan büyük soruların hepsi, gündelik dilde yazılmış kaynaklarla sunulabilir. Ama son tahlilde bazı teknik jargon parçaları

kaçınılmaz olarak içeriye sızar ve felsefe, her türden mese-
lenin ve orijinin etkileşim halinde olduğu, kendine özgü bir
teknik alanda yürütülen bir faaliyet olarak karşımıza çıkar.
Yeterli çabayla bu zorluk giderilebilir; ancak filozoflar ge-
nellikle bu zahmete girmez. Varlıklar yerine kendiliklerden,
parçalar yerine tikellerden söz etmenin daha profesyonel ve
bilimsel bir havası vardır. Elinizdeki kitapta, bu türden şey-
leri asgariye indirmek için belli bir çaba harcanmıştır; ama
kabul etmek gerekir ki, uzun yılların kültürel etkileşimiyle
yerleşmiş alışkanlıkları değiştirmek pek kolay değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİKÇAĞDAN MS 500'E